

ISKOLA ÉS HONISMERET

Tanítómestereink

Gunda Béla:

Bevezetés a népi gazdálkodás emlékeinek gyűjtésébe¹

Az ember szükségleteinek kielégítésére irányuló tervszerű munkatevékenységét gazdálkodásnak nevezzük. A gazdálkodás azonban nem egyszerű fizikai cselekedet, hanem a művelődés viszonylag kezdetlegesebb fokán kultikus cselekedetekkel, különleges társadalmi intézményekkel kapcsolatos, amelyek emlékei népünk között is mind a mai napig fennmaradtak. Gondoljunk csak arra, hogy a vetés a mag elszórásával nincs befejezve, utána még különböző, általunk babonásnak vélt cselekedeteket végez a magvető: pl. a vetőzsákot a magasba dobja, hogy nagyra nőjön a vetés, a rontó szellemek távoltartására meztelenül megkerüli a földet, s a vetőzsákba tett pénzdarabot hazamenet áldozatként a legelső koldusnak ajándékozta, stb. A pásztorkodó népek nemcsak anyagi kultúrájukban tükrözik vissza életformájukat, hanem társadalmi életükben is. Így a török népeknél és honfoglaló őseinknél a pásztorkodással együtt járt a törzsi öntudat megnyilvánulása, az apajogú nagycsalád rendszer, az arisztokratikus hajlamok kifejlődése.

Gazdálkodni kétféle módon lehet: 1. az ember egyszerűen összegyűjti a természet által felkínált javakat, anélkül, hogy maga is gondoskodna azoknak további termesztéséről, fenntartásáról, 2. vagy pedig termel; elveti a magot, tenyészt az állatot, gondozza méheket, stb. A gazdálkodás előbbi formáját a néprajzban *gyűjtőgető* gazdálkodásnak nevezzük, míg az utóbbit *termelő* gazdálkodásnak. A gyűjtőgető gazdálkodás területére tartozik a vadon termő növények levelének, szárának, bogyóinak, gyökerének, kérgének stb. összegyűjtése táplálkozás, gyógyítás, festék, ruházati anyag készítése stb. céljából. Tulajdonképpen gyűjtőgető gazdálkodás a vadászat és halászat, az erdei méhek mézének elrablása is. De a növényi eredetű anyagok megszerzése mellett, ezeket inkább – a gyűjtőgető gazdálkodáson belül – *zsákmányoló* gazdálkodásnak nevezzük. A zsákmányoló gazdálkodásnál az ember rendelkezésére álló anyag *aktívan* viselkedik, míg a növények gyűjtésénél *passzívan*. Ebből következik, hogy a zsákmányoló gazdálkodás szerszáma anyaga igen jelentős és bonyolult; gondoljunk csak a különböző csapdákra, hurkokra, hálókra, míg a gyűjtőgető gazdálkodást úgyszólván szerszámok nélkül űzheti az ember. Legfeljebb a vadgyümölcs hazacipelésére, a gyökerek kiásására kell valami kosárral, illetve ásószerű bottal rendelkeznie, de amelyet gyakran helyettesíthet a keze is.

Míg tárgyi szempontból éles elkülönülés vehető észre a növények gyűjtése és a vadászat-halászat között, addig az egyes művelődési és népcsoportok életében, a földrajzi körülményektől erősen befolyásolva mindkettő egymástól elválaszthatatlanul vesz részt. Egyetlen olyan népet sem ismerünk, amelyik csak növények gyűjtésével szerezne be táplálékát. Noha vannak kultúrák, amelyeknek anyagi és szellemi téren a növény, illetve a földművelés az irányítója, az ember világképét és világtérzését a növény határozza meg, ilyen pl. az un. ethiopiai kultúra Afrikában. A növények gyűjtését rendszeren vadászat, halfogás, férges, kagylók, csigák és méz gyűjtése egészíti ki, úgy ahogy azt elsősorban a Földrajzi környezet megen-

¹ Közleményünk forrása: Gunda Béla: A gyűjtőgető gazdálkodás. Az elvetett búzától a kenyérig. Bevezetés. Útmutató füzetek a néprajzi adatgyűjtéshez 1.sz. Bp., Néprajzi Múzeum, 1939. 3-14. old.

gedi. De a férfi túlnyomóan vadászik, a nő pedig növényeket gyűjt, feldolgozza, fonja, főzi. A nő gyűjtőtevékenységének jellegét akkor is megőrzi, ha a táplálék szerzésére szükséges nyersanyag nem áll rendelkezésére vagy pedig más gazdasági és társadalmi formában tölti be szerepét. Pl. a kanadai eszkimó törzseknél a nő nyáron a tengerparton az uszadékfát gyűjti össze, hogy télire meglegyen a tüzelőanyag, ugyanezt teszik egyes abesszíniai törzsek asszonyai is, míg a férfiak az állatokat őrzik. Hasonló jelenség megfigyelhető a Magyar Alföldön is. Nagyobb legelőterületek közelében lévő tanyákról az asszonyok, lányok csapatosan mennek ki a legelőre és tüzelés céljára összeszedik a marhatrágyát; – egyşyóval gyűjtögetnek.

Magyar földön a gyűjtögető gazdálkodás számtalan emléke él, – de néprajzi jelentőségét és egyes területek ide vonatkozó anyagát még távolról sem ismerjük. Egyes jelenségek alapos és tervszerű kutatómunkára ösztönöznek bennünket. Csak a *pákász* alakjára hívjuk itt fel a figyelmet. Még a 19. század végén a Nagyikunság, a Sárrét, a Bodrogköz, az Ecsedi-láp mocsaraiban élt ez az érdekes embertípus, aki minden szükségletét gyűjtögetés útján szerezte meg. Kézzelel, mérgezéssel, vassákkal fogta a halat, hurkokkal a vízimadarat, gyűjtötte az eheto mocsári növényeket, a vadmadarak tojását, színes tollát, a teknős békát, a piócat. Összeszedte a gyógynövényeket s azokat a felesleges vásárról vásárra vitte eladni. A pákások jobbágyszolgálatot nem teljesítettek, adót nem fizettek. A földműves munkát megvetették, elleneztek. A falusiakkal cserekereskedelmet folytattak. A mocsaras területen állandóan vándoroltak, mert rövid idő alatt kiélték azt a helyet, ahová szükségleteik kielégítésére nádkunyhóikkal letelepedtek. A mocsaras területen 3-4 águ bottal tapogatták ki az utat. Kagalóhéjból készült kanalat, nádból faragott kést és villát használtak. Az általános néprajz azt tanítja, hogy gyűjtögető népeknél a társadalom homogén, rétegződés nélküli. Az élettér kihasználásában családok vagy nagyon kis számú hordák, törzsecskék vesznek részt. Ezt az idegen földrészek népeinek életformájából kikövetkeztetett megállapítást nagyszerűen alátámasztja a magyar pákások életformája. Ők is családonként telepedtek le, s társadalmuk egységes volt. A pákász alakja Európa népi életformájában teljesen ismeretlen. Tudjuk azt, hogy a Duna deltájában élő román halászok, a hercegovinai lápi erdők lakói nagy gyűjtögetők, az utóbbiak p1. több mint 40 féle vadnövényt fogyasztanak; gazdálkodási formájukra azonban mégis a halászat jellemző, amit már a halászó eszközök nagy száma is bizonyít. A gyűjtögető gazdálkodás számtalan emlékét látjuk még Székelyföldön. Gondoljunk csak az áfonya, szamóca gyűjtésére, a gombaszásra, viricselésre. Udvarhelyszékben a makkászás, a bükkmakk összegyűjtése az évi munkák sorrendjében éppen olyan elmarad hatatlan, mint a szántás vagy aratás. (*Viski Károly*: Adalékok Udvarhelyszék néprajzához. A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárának Értesítője, XXIV, 1932. 112–117. l.) A makkból olajat ütnek. Az összegyűjtött vadalmát, vadkörtét aszalják vagy ecetet készítenek belőle. A székelyföldi *kászuk*: a szamóca, áfonya stb. szedésénél használt fakéreg kosarak, gyűjtögető gazdálkodásunk legszebb tárgyi emlékei.

Hogy az ember a gyűjtögető gazdálkodásról miképpen tért át a termelő gazdálkodásra, pontosabban nem tudjuk megmondani; noha idevonatkozólag számtalan néprajzi elmélet van. Tény az, hogy a termelő gazdálkodás kialakulásában a földművelésnél a nők, az állattenyésztésnél pedig a férfiak volt vezető szerepe. De érdekes kivételek és keveredések is vannak. Egy távoli, de jellemző példát említek ennek igazolására. A melanéziai Salamon szigeteken tartanak sertéseket. A sertés takarmányozása, tenyésztése azonban a nők dolga, míg értékét a cserekereskedelemben már a férfiak állapítják meg. Itt a sertés még nem „gazdasági állat”, mert húsát csak mint ünnepi pecsenyét eszik a rituális lakmározásoknál s azonkívül a hitvilágban játszik lényeges szerepet. – Az egyes művelődési körökben azután a férfi az általa tenyésztett állatokat a földművelés szolgálatába állította s maga is részt vett a női nem munkájában. Földünk sok területén azonban még mindig a nők a földművelők. Így pl. az afrikai bantu négereknél, ahol kapával művelik a földet.

A termelő gazdálkodás átalakítja a település formáját, a társadalmi életet, s új szerszámok, eszközök alkalmazására készíti az embert. Azonban bármilyen magas fokon áll is néprajzi értelemben valamely népcsoport termelő gazdálkodása, nevezetesen földművelése, abban a gyűjtögető gazdálkodás elemei s a női tevékenység ősi nagy jelentősége lépten-nyomon kimutatható. Így pl. a gyűjtögető gazdálkodás emléke a gabona tövestől való kitépése, nyúvése, – ami ínséges esztendőik idején a magyarságnál is ismeretes volt. Ide sorolható a tarlón maradt kalászok összeszedése, amely munkában rendszeren asszonyok vesznek részt. A régi földművelő nőre emlékeztet az, amikor asszonyainkat sarlózni, kapálni, burjánt irtani, markot szedni

látjuk. Azután azt is megfigyelhetjük, hogy a búzának a vetéstől a kenyérig való útjában egyszerre csak kikapcsolódik a férfiak munkája, s teljesen a női kéz veszi át a feldolgozó szerepet. A kicsépel mag elraktározása után az őrlés, régebben a mozsárban való törés, a liszt szitálása, a kenyér sütése a sokféle tészták főzésével és lepények készítésével együtt már a nők gondja. A gabonavetésben nálunk nők nem vesznek részt, de hogy régebben részük lehetett benne, bizonyítja, hogy még több helyen a kultikus rész elvégzése az asszonyra hárul; pl. a szilágy-sági és szolnokdombokai magyaroknál az asszony besötétedés után meztelenül megkerüli a földet, hogy a jégveréstől és a verebektől megóvja.

Nyomatékosan kell hangsúlyozni, hogy a növénytermelés, földművelés termékei és eszközei nemcsak az anyagi igények kielégítésénél jönnek tekintetbe, hanem a szellemi élet megnyilvánulásokban és a kultikus életben is jelentékeny szerepet játszanak. Így a cséppel nemcsak csépelnek, hanem a somogyi, borsodmegyei falvakban cséptáncot is járnak. A szerbek és horvátok – és állítólag a székelyek is – sarlót helyeznek a halott mellé, hogy a felpuffadástól megóvják. Népünknel a halott mellé gyakran tesznek búzát és gyümölcsöt. Az új búzából elsőnek süttött kenyeret Szatmárban félreteszik s tűz esetén a ház csúcsára helyezik. Azt is tudjuk, hogy református helyeken az új kenyér alkalmával úrvacsorát vesznek. Az Ormánságban az első szombaton behoznak egy kéve búzát, a szemet kisulykolják az asszonyok és megfőzik.

Aszerint, hogy hol, mit és miképpen termel az ember, más és más a földművelés formája. Meggyőző példaként nem szükséges messzire mennünk. A magyar nép búzatermesztéséből bőven okulhatunk. A Magyar Alföldön főleg búzát termelnek és lóval nyomatják el, míg a palócoknál már inkább a rozstermelés járja, amit cséppel csépelnek. A moldvai magyarok szérűn nyomtatják búzájukat, míg a székelyek csűrben csépelik. A nyomtatásnak is számtalan formáját ismerjük: a moldvai-magyar lova oszlophoz kötve járja a szérűt, amit a debreceni paraszt el sem tudna képzelni. A csűr sem mindenütt csűr, palóc területen *pajta*, a boldvavölgyi magyaroknál *rakodó*, Moldvában *grázd* a neve s más a beosztása, fedélszerkezete, a falát alkotó gerendák összekapcsolási módja. A búzát sok helyen életnek nevezik, s nem *keresztkebe* rakják, hanem *félkeresztbe*, *kalangyába*, *kepébe*. Más a rozsvidéken készült kenyér formája, sütési módja, mint a búzalisztból dagasztott alföldi kenyéré, amely akkora, hogy az erdélyi kemence száján be se tudná tenni. Mindezek a földrajzi környezet, a népi csoportokon kívül álló kultúrabehatások, a népcsoportokban lévő nagymúltú hagyományok, belső és külső lelki, gazdasági és társadalmi alakítóerők következményei. Természetesen, a lényeg megítélésénél nem az egyes elemeken, – pl. a kévekötés módján, a gereblye formáján stb. – van a hangsúly, hanem az egész gazdálkodási rendszeren, úgy ahogy az a tájban, időbeli mélységében és térbeli kiterjedésében megjelenik, és bizonyos szellemi szálakkal – legyenek azok akár babonák, akár vallási jelenségek – az emberekhez, a falusi közösséghez, a paraszti társadalomhoz kapcsolódik.

Az alábbiakban a gyűjtőgető gazdálkodás és a termelő gazdálkodás területéről a búzatermelés népi emlékeinek, még élő mozzanatainak összegyűjtésére adunk útmutatást. Mindkettő hálás és fontos néprajzi feladat. Gondos gyűjtéssel a magyar népiség és népi kultúra sok ismeretlen vonása kerülhet felszínre. De a már ismert adatok területek szerinti pontos lerögzítése is ugyanolyan értéket jelent, mert a magyar népi kultúrta talaj térképének megrajzolásához vezet el bennünket. Mindig az lebegjen szemünk előtt, hogy *nem száraz, unalmas néprajzi adatokat gyűjtünk*, hanem népi kultúránk, magyar népi mivoltunk alakulásának, változásának, lényegének olyan mozzanatait kutatjuk, amelyek nélkül nem tudjuk megmondani, hogy kik vagyunk és mit jelentünk itt Európa keletén rokontalanul és baráttalanul, idegen népek közé beágyazva.

Az alább felsorolt kérdések, szempontok csak útbaigazító *vezérszavak* a gyűjtéshez. Tehát távolról se gondoljuk azt, hogy a kérdések teljesekek s ez az anyag, amit a néprajz a gyűjtőgető gazdálkodásról vagy a búza termesztéséről tudni akar, aminek a felkutatását a gyűjtőtől várja. A rátermett, tájékozott, a nép között ismerős gyűjtő a helyszíni munka folyamán azonnal látni fogja, hogy melyik irányban kell részletesebben továbbkutatni, milyen adatok lappanghatnak még gyűjtőterületén, amelyekre ez a kis füzetke nem hívja fel a figyelmét. A kérdésekre kapott feleletek alapján új kérdéssel tud előhozakodni, s így egészen ismeretlen anyagra bukkanhat. Az ilyen munka lesz a legértékesebb.

Mindent nézzünk meg, rajzoljunk és fényképezzünk le. A legrészletesebb leírásnál is többet mond a rajz vagy a fénykép. Rajzolásnál a részletek kiemelésére törekedjünk, arra, amire a

fénykép nem olyan alkalmas, pl. a fakéreg edények összefűzésének módját csak rajzon lehet jól bemutatni. *Mindenki tud annyit rajzolni, ami valaminek a megértéséhez szükséges.* Helyszíni vázlatainkat egy ügyesebb kezű, néprajzi tárgyak ismeretében jártas társunk könnyen át tudja rajzolni. Jó és tanulságos fényképfelvételeket készíthetünk pl. a makkgyűjtésről, a gyűjtött növények hazaszállításának módjáról, a csalán kihúzásáról, a kaszkalapálásról, gereblyélésről, kévekötésről (fontos a kévekötés minden mozzanatáról felvételt készíteni) stb. Rajzoljuk le az összes gazdasági szerszámokat, amelyek gyűjtésünk közben elénk kerülnek, de ne felejtszünk el méreteik feljegyzéséről s annak a megállapításáról sem, hogyha különböző típusok vannak a faluban – pl. különböző gereblyék, – melyikből van több vagy kevesebb, milyen régi az egyik vagy a másik, hol készítik az egyiket vagy a másikat.

Ami a mi szemünkben, a mi gyűjtőterületünkön közönséges, másutt egészen ismeretlen lehet, ezért a legközismertebb tárgyakat, jelenségeket se hagyjuk feljegyezetlenül.

Ne elégedjünk meg az „igen” vagy „nem” felelettel s éppen úgy jegyezzük fel azokat a tárgyakat, cselekményeket, jelenségeket, amelyekről nem tud a nép, de tudomásunk szerint másutt ismeretesek. Törekedjünk a legapróbb részletek lejegyzésére. Folyton növekvő anyagunkból a tudományra értékes gyöngyszemek később önmaguktól ki fognak válni. Ne elégedjünk meg pl. azzal a felelettel, hogy „a faluban ették a vadsalátát”, hanem jegyezzük fel azt is, hogy mikor és kik gyűjtötték és hogyan készítették belőle ételeket. Ha megtudjuk, hogy kászu készítéséhez a fák kérget baltával hántják le, akkor kérdezzük ki a lehántás módját, rajzoljuk le a balta formáját, jegyezzük fel részeinek nevét, fényképezzük le a balta kéz bentartását, a kérgetől megfosztott fát stb. De ügyeljünk arra, hogy „hamisításokat” ne csináljunk: vasárnap délután lévén, nehogy ünneplőruhába állítsuk a parasztot a fa mellé vagy a nyomtatásnál használt görbefogó gereblye használati módjának fényképezésénél nehogy a mindig körülöttünk settenkedő falusi suszter kezébe adjuk a gereblyét. A susztert majd akkor fényképezzük le, ha nyálazva veri be a faszegtet a lábszíjjal leszorított cipőbe.

Alapvető feladatunk legyen annak a megállapítása, hogy *miképpen volt a múltban és miképpen van ma. Mikor és miért történt a változás.* Ismeretesek-e olyan földrajzi, történelmi, társadalmi, gazdasági, néplelektani tényezők, amelyek a hagyományos formák megmaradását befolyásolják vagy alakulást, változást hoznak létre. Figyeljük a falusi intelligencia szerepét. Pl. a falusi orvos letelepedése a gyógynövények gyűjtését miképpen befolyásolta, mit prédikál a pap a szöszékről az aratás jelentőségéről. Mit szól ahhoz a nép, ha a jegző megtiltja a fák kérégenek lehántolását s kászuít mivel pótolja akkor. Milyen okszerűbb gazdálkodási módokról tanít a tanító az iskolában. Megvalósítják-e azokat a gyerekek, ha felnőnek. Hogyan veti, aratja, csépeleli búzáját az apa és a már külön élő házas fia, s mit szól mindezekhez a nagypapa. Milyen véleménnyel van egyik gazda a másik gazda vetéséről, szérűjéről, általában egész munkájáról. Hogyan vélekednek ezekkel kapcsolatban egymásról a szomszédos falvak.

Mivel a növények gyűjtése a női munka területére tartozik, legjobb ha a falu valamelyik idősebb asszonyánál kezdjük el az érdeklődést, a gazdasági adatok gyűjtésénél pedig egy idős férfit vallatunk ki először. Vigyázzunk azonban arra, hogy adatközlőnk idegenben, a világháborúban látottakat össze ne keverje saját falujának adataival. Fontos azonban kikérdeznünk nemek és korok szerint minél több személyt. *A falusi intelligencia közléseivel sohase elégedjünk meg, s azokat hitelesnek csak akkor fogadjuk el, ha a parasztok hasonló módon nyilatkoznak. Általában azonban a falusi intelligenciától ne gyűjtsünk, hanem a falusi intelligencia maga is gyűjtsön a nép között.* Sokat tudnak mondani a falusi csöszök; a gyűjtőgető gazdálkodásról a pásztorok, sőt még a gyerekek is. Mert az utóbbiak legtöbbször játékból, csemegeként eszegetik a gyűjtőgető gazdálkodásnak azokat a termékeit, amelyek a régebbi időben fontos táplálékok voltak (vadsóska, földi mogyoró) stb.

Ha már elegendő anyag áll rendelkezésünkre, hívjunk össze néhány fiatalabb-idősebb személyt s mondjuk el nekik gyűjtésünk eredményét. Ilyenkor az adatközlők – hallva a saját munkájukról, életükről lejegyzetteket – rendszerint még sok érdekes adatot mondanak. Tanulságos ilyenkor a népi növénynevek felsorolása.

Ha nagyobb területen végzünk néprajzi felvételt, adataink földrajzi elterjedését falvanként jegyezzük fel. Gyűjtésünk értékét emelni fogja az, ha a földrajzi területen belül az idegen népi és a társadalmi körülményekből adódó különbségeket és egyezéseket is figyelembe vesszük, pl. ugyanabban a faluban hogyan csépel a szlovák és a magyar, a szomszéd faluban hogyan csépel a német, a ruszin. Általában tanulmányozandó a sík, dombos, hegyes, rétes, mocsaras,

erdős, sziklás, karsztos területek gyűjtögető gazdálkodása, búzatermelése között észrevehető különbség, átmenet, egyezés.

Ha mint teljesen ismeretlenek állítunk be a faluba, fontos kérdés az, hogy miképpen kezdjük el a munkát. Lehetőleg reggel érkezünk a faluba és semmi esetre se késő este. Jó, ha előre értesítjük a jegyzőt, papot, tanítót, de adjuk tudtukra, hogy semmi különös megerhelést nem akarunk jelenteni a számukra, pl. lakás, ételmezés. Valami igazoló iratot mindig vigyünk magunkkal. Megérkezve a faluba, az első embert nyugodtan szólítsuk meg s kérdezzük ki arról, hogy ki a faluban a legidősebb férfi, nő, akivel el lehet a régi falusi állapotokról beszélgetni. Ismeretlen ismerősünk azonnal neveket fog felsorolni. Ezek egyike-másika bizonyosan otthon lesz, felkeressük őket, megmondjuk mi járatban vagyunk s azonnal elkezdjük a munkát. Egy-két óra múlva már a szomszédok is tudomást szereznek ottlétünkről. Arra ügyeljünk, hogy már az első nap minél több házat látogassunk meg. Főleg azért, hogy megismertessük magunkat a falusiakkal. Ha ügyesen mozgunk a terepen, estére már lakást is szereztünk. Természetesen a legegyszerűbb ágygal, étellel elégedjünk meg. A falusi intelligenciához csak akkor menjünk, ha megszereztük az első benyomásokat a faluban, megismertünk egy-két embert s jelenthetjük azt, hogy már szállást is kaptunk. Figyelmesen adjuk tudtukra, hogy dolgozni jöttünk és nem vendégeskedni. A faluban maradásunk ideje teljesen bizonytalan, az majd a gyűjtött anyagtól függ.

Adatközlőink nevét, korát, társadalmi körülményeit mindig jegyezzük fel. Fontos azt tudni, hogy honnan származik adatközlőnk, s amikor pl. a vetésre vonatkozó babonákat kérdezzük tőle, szülőfalujára vonatkoznak-e az adatok vagy arra a helyre, ahol a gyűjtést végezzük. Ne bizzunk semmit sem az emlékező tehetségünkre, hanem azonnal jegyezzük fel mindent. Különösen ne rajzoljunk emlékezetből. Az egy nap gyűjtött anyagot lehetőleg még aznap este rendezzük, nézzük át s másnap a hiányokat, esetleg felmerülő problémákat pótoljuk. Ne jegyezzünk mindenféle papírszeletre, hanem könnyen kezelhető füzetbe. Színes ceruzát, törölógumit, mérőszalagot okvetlen vigyünk magunkkal. Alaprajzok felvételénél (pl. csűr) elengedhetetlen a milliméterpapíros használat.

A parasztnak röviden, világosan mondjuk meg, miért jegyezzük fel az adatokat és általában világosítsuk fel őket arról, hogy szerszámaik, szokásaik felkutatásával a magyar életforma megismerésén munkálkodunk. Neveljük őket múltjuk, hagyományaik megbecsülésére. Értelmes parasztnak vegyünk rá arra, hogy maguk is gyűjtsenek.

Gyűjtésünk csak akkor lesz teljes és értékes, ha nagy súlyt fektetünk az anyagunkkal kapcsolatos népi elnevezésekre, a népnyelvi anyag feljegyzésére. Különösen fontos a számszám, számszámrésztelt és növénynevek feljegyzése. A növények népi elnevezése mellett fontos tudnunk azok botanikai, tudományos nevét is, mert néprajzi összehasonlításokat csak így végezhetünk. Ha a növények latin nevét a gyűjtő nem tudja megállapítani, gyűjtse össze, préselje le azokat (lehetőleg a virágot, szárát, levelet, gyökeret) s a meghatározást végeztesse el botanikussal. A meghatározásról szívesen gondoskodik a Néprajzi Múzeum is. Elég az, ha csak egy régi könyv, naptár lapjai közé rakjuk a növényeket. A növények jelentőségének gyűjtésénél nagy eredményre vezethet az, ha egy idősebb asszonnyal bejárjuk a határt és minden utunkba akadó növényről kikérdezzük vagy magunk kimegyünk a határba, összeszedünk mindenféle növényt s vasárnap délután valamelyik házhoz összehívott asszonyoktól megkérdezzük, hogy mindegyikről ki mit tud.

Ha csak lehet, szerezzünk be tárgyi anyagot s azok megőrzésére kérjük meg valamelyik múzeumot, de gondolkozzunk arról is, miképpen lehetne egy kis helyi múzeumot csinálni, pl. a parochián, az iskolában. A tárgyak gyűjtésénél pontosan jegyezzük fel a tárgy népi elnevezését, lelőhelyét, készítőjét, készítésének helyét, készítésének, használatának módját s azt, hogy milyen körülmények között találtuk meg a tárgyat: csak egy volt belőle a faluban, sok volt, az a család, amelyiknél találtuk, már nem használta, hanem a padláson, mint lomot tartotta, vagy használta a család s azonkívül még több régi tárgy használatát figyelhettük meg náluk stb. Fontos az is, hogy hol és mit keressünk. A régi, használatból kiment sarlók a padláson a tetőanyagot tartó, a szarufákon keresztülfutó lécekhez vannak bedugva (a padlások sötétek s ezért jó, ha zsebvillanylámpát viszünk magunkkal). A rossz ekevas szintén a padláson található, közvetlen a feljáró mellé dobált ócska vasak között. Az aratás befejezése után a kaszkalapács, üllő, tokmány, fenőkö ócska tarisznyában a kamrában szegen lóg stb.

Azt jegyezzük meg, hogy a rossz néprajzi gyűjtő csak reggeli után, 9 óra tájban kezdi munkáját, az pedig, aki eredményesen akar dolgozni, már hajnalban kint van az aratásnál.